

[Psychological structure of pedagogical activity: studies. manual.]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДМИТРУК Лілія Анатоліївна – доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: методика навчання іноземної мови, інтеграція академічної та самостійної діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DMITRUK Liliya Anatoliivna – Candidate of Philology, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of English Philology of the Krivorogical State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the methodology of teaching a foreign language, the integration of academic and independent students' activities.

Дата надходження рукопису 02. 09. 2017 р.

УДК 378.046-21.68:331.101-051

КУЗЬМЕНКО Юлія Василівна –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики

викладання природничо-математичних та технологічних дисциплін

Комунального вищого навчального закладу

«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради

e-mail: geoeconomika@mail.ru

**НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ ІЗ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ
В УКРАЇНІ У 1950–2017 РОКИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Визначення конструктивного досвіду та прогресивних тенденцій є важливою складовою наукових пошуків сучасних дослідників у контексті дослідження об'єктів, що перебувають у розвитку, наприклад, таких як професійна освіта педагогів. Тому цілком закономірно, що останнім часом актуальними стають історико-педагогічні дослідження. Вивчення етапів становлення і розбудови системи освіти в різні історичні періоди дозволяє не тільки узагальнювати конструктивний досвід минулого, а й використовувати його як векторні напрямки розвитку сучасної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти професійного навчання фахівців, зокрема з трудової підготовки, відображені в дослідженнях Т. Антонюка, Ю. Белової, В. Безрукової, М. Бондаренко, В. Бондаря, В. Борисова, І. Васильєва, Л. Гриценко, Н. Калініченко, М. Корця, Є. Кулика, М. Лазарева, Л. Оршанського, М. Піддячого, Г. Терещука, В. Тименка, В. Титаренко, В. Юрженка, М. Чепіль, С. Яшука та ін.

Тенденції розвитку системи освіти вчителів загальнотехнічних дисциплін у радянській Україні досліджували такі вчені, як Б. Бухалов, О. Гедвілло, Ю. Круглов, О. Любар, В. Моляко, Б. Сименач, Д. Сметанін, Л. Стуканов, Д. Тхоржевський, В. Шутяк та ін.

Активні пошуки шляхів удосконалення підготовки фахівців з трудової підготовки у пострадянський період відображено в працях О. Коберника, В. Сидоренка, В. Стешенка та ін.

З аналізу останніх досліджень і публікацій можна відзначити, що проблема удосконалення навчального процесу вчителів трудового навчання та технологій потребує подальших наукових розвідок. У цьому контексті своєї актуальності набуває питання аналізу конструктивного досвіду минулого з даної проблеми.

Мета статті полягає у висвітленні організаційних особливостей навчання фахівців із трудової підготовки у 1950–2017 роках в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найсуттєвіші трансформації в системі професійної освіти фахівців з трудової підготовки відбувалися в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. У 50-ті роки потреба в нарощенні кваліфікованих трудових ресурсів призвела до політехнізації освіти; трудовий принцип проголошено було одним із ключових в організації роботи закладів народної освіти; особливу увагу було звернуто на наближення школи до життя; трудова та виробнича підготовка учнів посіли чільне місце в навчально-виховному процесі школи. Тому створення системи професійної освіти фахівців з трудової підготовки стало одним зі стратегічних завдань держави на подальші

десятиліття (відкривалися відповідні відділення, факультети, спеціальності та спеціалізації; організовувалося підвищення кваліфікації вчителів-практиків та фахівців із виробничої сфери; розроблялося навчально-методичне забезпечення; зміцнювалася матеріально-технічна база та ін.).

Із розвитком педагогічної думки змінювалися підходи до організації навчального процесу, зокрема оновлювалися спеціальності та вдосконалювалися форми і методи навчання. Цілком логічно, що для різних періодів розвитку системи професійної освіти фахівців з трудової підготовки в Україні притаманні свої підходи, форми і методи навчання.

Періоду становлення (1950–1958 роки) було притаманно розроблення нових навчальних планів і програм відповідно до введення нових комплексних спеціальностей в педінститутах (трудове та виробниче навчання як додаткові спеціальності); розширення навчальних планів технічними дисциплінами та практикумами, посилення орієнтації навчального процесу у бік політехнізації освіти; запровадження виробничої практики. У цей історичний проміжок підготовка майбутніх вчителів даного профілю здійснювалася в педагогічних інститутах у порядку другого профілю за спеціальностями «Фізика», «Математика», «Природознавство» (1950–1954 роки), «Фізика і хімія», «Математика і креслення», «Природознавство» (1955 роки) [3], «Математика, креслення», «Математика, фізика, креслення», «Фізика, основи виробництва, креслення», «Біологія, основи сільськогосподарського виробництва, хімія», «Біологія, хімія, основи сільськогосподарського виробництва» (1956–1958 роки) [4], а в педагогічних училищах за спеціальністю «Викладання в начальних майстернях 5–7 класів» (1954–1958 роки) [5].

Характерними цьому періоду були такі форми навчання: лекції (тематична, оглядова, настановча), семінари (тематичні, підсумовуючі), лабораторні та практичні заняття, практика, екскурсії, індивідуальні та групові консультації, практикуми, виробнича і педагогічна практика.

Щодо методів, то при підготовці майбутніх вчителів трудового та виробничого навчання використовувалися такі: лекція, бесіда, розповідь, пояснення, графічні, лабораторні та дослідні роботи, робота з підручником, ілюстрації, демонстрації, вправи, конспектування, реферати, показ, спостереження, тренування, дослідження, конструювання, самостійна робота з підручником, виготовлення наочних посібників

й шкільного приладдя, індивідуальна практика водіння.

У період експериментування (1959–1983 роки) відкривалися індустріально-педагогічні факультети в педагогічних інститутах; спостерігалось покращення наукової і політехнічної підготовки вчителів з позицій удосконалення політехнічної та виробничої підготовки, педагогічної майстерності з основ сільського господарства та основ виробництва; здійснювалися активні кроки щодо переходу до навчання у напрямі широкого (подвійного і потрійного) профілю на фізико-математичних та природничих факультетах; створювалися навчальні майстерні, лабораторії, автопарки, агробіостанції для посилення практичної спрямованості навчання.

Перелік спеціальностей, за якими здійснювалось навчання фахівців з трудової підготовки у педагогічних професійних навчальних закладах, у 1959–1983 роках був наступним: в педагогічних інститутах – «Фізика, загальнотехнічні дисципліни», «Загальнотехнічні дисципліни і праця», «Фізика, трудове навчання», «Математика, креслення», «Біологія, хімія, трудове навчання», «Біологія, хімія, основи сільськогосподарського виробництва», «Біологія і основи сільськогосподарського виробництва», «Креслення і малювання» (1959–1965 роки) [6]; «Фізика, технічна механіка», «Фізика, електротехніка», «Математика і креслення», «Малювання і креслення», «Загальнотехнічні дисципліни і фізика», «Біологія, хімія, основи сільськогосподарського виробництва» (1966–1967 роки) [7]; «Загальнотехнічні дисципліни, фізика», «Фізика, електротехніка», «Загальнотехнічні дисципліни і праця», «Математика і креслення», «Креслення і малювання», «Біологія і основи сільськогосподарського виробництва» (1969–1980 роки) [9]; в педучилищах – «Викладання праці у 5–8 класах загальноосвітньої школи (з 1959 року), «Викладання праці і креслення у 4–8 класах загальноосвітньої школи» (з 1977 року) [8].

У цей період ширшим став діапазон форм і методів організації навчального процесу фахівців із трудової підготовки. Назвемо основні: форми – лекції, семінари (тематичні, підсумовуючі, спецсемінари з певної наукової галузі), лабораторні та практичні заняття, педагогічна та виробнича практика, наукові гуртки, науково-практичні конференції, студентські педагогічні читання та круглі столи, екскурсії, навчальна праця, факультативи, спецкурси, спецсемінари, суспільно-корисна та продуктивна робота, виставки робіт студентів,

самостійна робота, держбюджетні та договірні дослідження, конструкторсько-технологічні бюро, курсове та дипломне проектування, індивідуальні та групові консультації; методи – лекція, бесіда, розповідь, пояснення, графічні, лабораторні та дослідні роботи, робота з підручником, ілюстрації, демонстрація технічних моделей та наукових фільмів, відеометод, вправи (лабораторно-практичні та виробничо-трудова), задачі, конспектування, реферати, контрольні та дипломні роботи, показ, спостереження, тренування, дослідження, експеримент, конструювання, навчальна праця, інструктаж, самостійна робота з підручником, виготовлення продукції для шкіл і виробництв, наочних посібників та навчального устаткування, індивідуальна практика водіння, керівництво гуртком або шкільною секцією, робота в літньому таборі.

Період інтенсифікації (1983–1990 роках) вирізнявся такими змінами у підходах до навчання фахівців із трудової підготовки: здійснення підготовки фахівців широкого профілю у вищій школі; оновлення навчальних планів в контексті профорієнтації; глибокого знання науково-технічних, еколого-політехнічних та економічних основ виробництва та методики трудового навчання в класах старшої школи на професійній основі; уведення низки навчальних курсів, спецсеминарів, факультативів, які б відповідали різним виробничим функціям і завданням учителя трудового навчання; написання навчальних підручників і посібників з урахуванням методичних особливостей роботи вчителя трудового навчання; упровадження у освітній процес гурткової роботи, що пов'язана із вивченням народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва та художнього дизайну.

Певних змін зазнали і спеціальності в педагогічних ВНЗ. Так у 1984–1988 роках готували фахівців із трудової підготовки за спеціальностями «Креслення, образотворче мистецтво, праця», «Біологія і основи сільськогосподарського виробництва», «Загальнотехнічні дисципліни і праця» (технічна праця / обслуговуюча праця), «Загальнотехнічні дисципліни з додатковою спеціальністю» (фізика, механізація сільського господарства, профорієнтація, інформатика і розрахункова техніка, біологія і основи сільськогосподарського виробництва), а у 1989–1990 роках – «Загальнотехнічні дисципліни і праця», «Креслення, образотворче мистецтво, праця», «Праця із додатковою спеціальністю» (фізика, механізація сільського господарства, автосправа, технічна творчість учнів, професійне навчання, інформатика і

розрахункова техніка), «Трудове навчання» спеціалізація технічна або обслуговуюча праця; «Хімія, обслуговуюча праця», «Біологія і основи сільськогосподарського виробництва» [1]. У педагогічних училищах в цей час продовжували готувати за двома спеціальностями: «Викладання праці у 5–8 класах загальноосвітньої школи» (обслуговуюча або технічна праця) та «Викладання праці і креслення у 4–8 класах загальноосвітньої школи».

Широкого розповсюдження набули у 1984–1990 роки такі форми і методи навчання: форми – лекції, семінари, практика, лабораторні та практичні заняття, педагогічна та виробнича практика, курсові та дипломні роботи, наукові гуртки, консультування, студентські клуби за інтересами, науково-практичні конференції, круглі столи та конкурси, педагогічні читання, екскурсії, навчальна праця, факультативи, спецкурси, спецсеминари, суспільно-корисна праця, самостійна аудиторна та позааудиторна робота, виставки досягнень студентів, центри науково-технічної творчості, наукова робота, симпозиуми, огляди/конкурси наукових та навчально-дослідних робіт студентів; методи – лекція, бесіди, проблемний виклад, семінари (тематичні, підсумовуючі, спеціальні семінари з певної наукової галузі, просемінари), лабораторні та практичні роботи, вправи, конспектування, виробнича та педагогічна практика, пояснення, розповідь, демонстрації, ілюстрації, самостійне спостереження, експеримент, робота з науково-методичною літературою, дипломні та курсові роботи, евристичні бесіди, доповідь, індивідуальна практика водіння, моделювання уроків праці, рецензування та обговорення рефератів, експериментальні дослідження, виготовлення наочних посібників і навчальних моделей, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, написання наукових статей.

У період модернізації (1991–2017 роки) зміни відбувалися в контексті розбудови і становлення національного освітнього простору, зокрема і в системі педагогічної професійної освіти фахівців із трудової підготовки. Назвемо основні: упровадження концепції національного виховання та ступеневої освіти у ВНЗ; зміна підходів у системі професійно-педагогічної освіти щодо підготовки педагогів-практиків та переорієнтація ВНЗ на підготовку вчителя технологій у контексті виконання змісту освітньої галузі «Технологія» Державного стандарту базової і повної середньої освіти; побудова навчально-виховного процесу на національних цінностях; упровадження

проектно-технологічної освіти та ІКТ в навчальний процес.

Підготовка молодших спеціалістів означеного профілю здійснювалася в педагогічних училищах і коледжах за спеціальностями Педагогіка і методика середньої освіти «Трудове навчання», «Образотворче навчання та художня праця», «Майстер виробничого навчання» [10]. У педагогічних інститутах та університетах готували спеціалістів, бакалаврів, магістрів за напрямками: Педагогіка і методика середньої освіти «Трудове навчання» (спеціалізація: технічна праця, обслуговуюча праця, механізація сільського господарства, автосправа, декоративно-прикладна та технічна творчість, швейна справа, основи підприємництва, електрорадіотехніка, креслення, деревообробка, металообробка) (1991–2004 роки) [2, с. 4]; «Технологічна освіта» зі спеціальностей: технічна праця, обслуговуюча праця, інформатика, автосправа, технічна та комп'ютерна графіка, конструювання та моделювання одягу, професійна освіта, автосправа (2004–2017 роки).

У період модернізації поряд з традиційними вводилися й нові форми і методи навчання. Зокрема це такі форми: лекції (тематична, оглядова, настановча, бінарна, лекція-візуалізація та ін.), семінари (тематичні, підсумовуючі, спеціальні семінари з певної наукової галузі, просемінари), лабораторні, практичні заняття, наукові гуртки, педагогічна та виробнича практика, факультативи, спецкурси, спецсемінари, курсове і дипломне проектування, студентські об'єднання, науково-практичні конференції, круглі столи та конкурси, педагогічні читання, екскурсії, навчальна праця, самостійна аудиторна та позааудиторна робота, виставки досягнень студентів, тижні педагогічної майстерності, студентські олімпіади, проектна, наукова та експериментально-дослідна діяльність, співпраця з міжнародними організаціями і науковими центрами, дистанційна форма навчання, вебінари, он-лайн конференції, тьютерство, сенситивні та комунікаційні тренінги, дебати, дослідницько-творчі проекти, інформаційно-практико-орієнтовні проекти, міжнародні та всеукраїнські професійно-орієнтовані проекти, майстер-класи народних умільців, дизайнерів та учителів-новаторів, стажування, обмін викладачами та студентами в академічній площині різних країн, конкурси наукових робіт студентів; методи: лекція, бесіда, розповідь, пояснення, дискусія, вправи, задачі, лабораторні та практичні роботи,

ілюстрації, демонстрації, робота з науково-методичною літературою, реферати, конспектування, доповідь, самостійна робота з навчальною літературою, консультування, контрольні, курсові та дипломні роботи, моделювання уроків праці, виробнича та педагогічна практика, інструктаж, виготовлення роздаткового навчального матеріалу, дидактичні, ділові, творчі ігри, інтерактивні методи, виконання упереджувальних завдань, наукові статті, імітаційні (ігрові) методи, відеометод, тестовий комп'ютерний контроль, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, написання наукових статей.

Як доводить проведений аналіз у 1950–2017 роках форми і методи навчання постійно оновлювалися. Окрім традиційних форм і методів, поступово почали використовувати й інноваційні, що базуються на суб'єкт-суб'єктному підході до навчання, спрямовані на розвиток творчих здібностей особистості, передбачають застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтовані на співпрацю з представниками інших країн.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Підбиваючи підсумки, зауважимо, що кожний період розвитку системи професійної освіти фахівців із трудової підготовки в Україні (становлення (1950–1958 роки), експериментування (1959–1983 роки), інтенсифікації (1984–1990 роки), модернізації (1991–2017 роки)) вирізнявся своїми особливими підходами до організації навчального процесу фахівців із трудової підготовки. Обумовлено це в першу чергу суспільно-політичними, соціально-економічними, культурно-освітніми й інформаційно-технологічними детермінантами.

Подальші дослідження проблеми передбачають характеристику науково-методичного забезпечення освітнього процесу відповідно до навчання фахівців із трудової підготовки на засадах проектно-технологічної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Про стан і заходи щодо поліпшення підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін та праці в педагогічних інститутах республіки в світлі рішень квітневого (1984 р.) Пленуму ЦК КПРС: рішення колегії Міністерства Освіти УРСР від 27.11.1985 р. протокол № 11/115 // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1986 – № 3. – С. 5–8.
2. Тхоржевський Д. О. Про ступеневу підготовку вчителя трудового навчання / Дмитро Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 2 (8). – С. 2–5.

3. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 1657. Навчальні плани педагогічних інститутів на 1955 рік. – 264 арк.

4. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 2081. Доповідні записки управління Ради міністрів УРСР та ЦККП України з питань роботи педагогічних вузів республіки, 1 квітня 1957 року – 18 травня 1957 року. – 47 арк.

5. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 2294. Накази Міністра вищої освіти СРСР з питань роботи педагогічних вузів, 8 січня 1958 року – 10 жовтня 1958 року. – 103 арк.

6. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 2295. Доповідні записки управління до Ради Міністрів УРСР та ЦККП України з питань роботи педагогічних вузів, 15 січня 1958 року – 8 вересня 1958 року. – 72 арк.

7. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 6659. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1967–1968 н/року, Ф – 3-НК. – 65 арк.

8. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 8474. Зведений статистичний звіт педагогічних училищ на початок 1971–1972 н/року, Ф – 2-НК. – 51 арк.

9. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 8609. Зведені статистичні звіти педагогічних інститутів на початок 1972–1973 н/року. Форма № 3-НК. – 39 арк.

10. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ, Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 18 Спр. 312. Звіти педагогічних училищ на початок 1999 – 2000 навчального року, Ф – 2-НК. – 56 арк.

REFERENCES

1. *Pro stan i zahody` shhodo polipshennya pidgotovky` vchy`teliv zagal`notexnichny`x dy`scy`plin ta praci v pedagogichny`x insty`tutax respubliky` v svitli rishen` kvitnevogo (1984 r.) Plenumu CzK KPRS: rishennya kolegiyi Ministerstva Osvity` URSR vid 27.11.1985 r. protokol № 11/115 // Zbirnyk nakaziv i rozporyadzen` Ministerstva osvity` Ukrayins`koyi RSR. – 1986. – № 3. – S. 5–8.* [On the status and measures to improve the training of

teachers of General technical disciplines and work at the pedagogical institutes of the country in light of the decisions of the April (1984) Plenum of the CPSU Central Committee: the decision of the Collegium of the Ministry of Education of the USSR dated 27.11.1985, Protocol No. 11/115 // Collection of orders and instructions of the Ministry of education of the Ukrainian SSR].

2. Txorzhevs`ky`j, D. O. (1998). *Pro stupenevu pidgotovku vchy`telya trudovogo navchannya* . [About the preparation of teachers of career education]. Kyiv.

3. *Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv Ukrayiny` ta upravlinnya Ukrayiny`, m. Ky`yiv, F. 166 Dokumenty` mizhvidomchy`x ustanov, op. 15 Spr. 1657. Navchal`ni plany` pedagogichny`x insty`tutiv na 1955 rik. – 264 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 15 SPR. 1657. The curricula of pedagogical institutions in 1955]. Kyiv.

4. *Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv Ukrayiny` ta upravlinnya Ukrayiny`, m. Ky`yiv, F. 166 Dokumenty` mizhvidomchy`x ustanov, op. 15 Spr. 2081. Dopovidni zapy`sky` upravlinnya Rady` ministriv URSR ta CzKKP Ukrayiny` z py`tan` roboty` pedagogichny`x vuziv respubliky`, 1 kvitnya 1957 roku – 18 travnya 1957 roku. – 47 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 15 SPR. 2081. Memoranda of the office of the Council of Ministers of the USSR and of the Communist party of Ukraine on the work of the pedagogical higher education institutions of the Republic, 1 April 1957 – may 18, 1957.]. Kyiv.

5. *Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv Ukrayiny` ta upravlinnya Ukrayiny`, m. Ky`yiv, F. 166 Dokumenty` mizhvidomchy`x ustanov, op. 15 Spr. 2294. Nakazy` Ministra vy`shhoyi osvity` SRSSR z py`tan` roboty` pedagogichny`x vuziv, 8 sichnya 1958 roku – 10 zhovtnya 1958 roku. – 103 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 15 SPR. 2294. Orders of the Minister of higher education of the USSR on the work of the pedagogical higher education institutions, 8 January 1958 – 10 Oct 1958.]. Kyiv.

6. *Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv Ukrayiny` ta upravlinnya Ukrayiny`, m. Ky`yiv, F. 166 Dokumenty` mizhvidomchy`x ustanov, op. 15 Spr. 2295. Dopovidni zapy`sky` upravlinnya do Rady` Ministriv URSR ta CzKKP Ukrayiny` z py`tan` roboty` pedagogichny`x vuziv, 15 sichnya 1958 roku – 8 veresnya 1958 roku. – 72 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-

Ministerial institutions, op. 15 SPR. 2295. Memoranda of the office in the Council of Ministers of the USSR and of the Communist party of Ukraine on the work of the pedagogical higher education institutions, 15 January 1958 – 8 Sep 1958]. Kyiv.

7. *Central'nyj derzhavnyj arxiv vy'shhyx organiv Ukrainy ta upravlinnya Ukrainy, m. Ky'iv, F. 166 Dokumenty mizhvidomchyx ustanov, op. 15 Spr. 6659. Zvedenyj zvit pedagogichnyx instytutiv na pochatok 1967–1968 n/roku, F – 3-NK. – 65 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 15 SPR. 6659. Summary report of the teacher training institutes at the beginning of the 1967–1968 n/year, f – 3-NK.]. Kyiv.

8. *Central'nyj derzhavnyj arxiv vy'shhyx organiv Ukrainy ta upravlinnya Ukrainy, m. Ky'iv, F. 166 Dokumenty mizhvidomchyx ustanov, op. 15 Spr. 8474. Zvedenyj staty'stychnyj zvit pedagogichnyx uchy'ly'shh na pochatok 1971–1972 n/roku, F – 2-NK. – 51 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 15 SPR. 8474. Consolidated statistical report teacher training colleges at the beginning of the 1971–1972 n/year, f – 2-NK.]. Kyiv.

9. *Central'nyj derzhavnyj arxiv vy'shhyx organiv Ukrainy ta upravlinnya Ukrainy, m. Ky'iv, F. 166 Dokumenty mizhvidomchyx ustanov, op. 15 Spr. 8609. Zvedeni staty'stychni zvity pedagogichnyx instytutiv na pochatok 1972–1973 n/roku. Forma № 3-NK. – 39 ark.* [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 15 SPR. 8609. Summary statistics reports of pedagogical institutes at the beginning of the 1972–1973 n/year. Form 3-NK.]. Kyiv.

10. *Central'nyj derzhavnyj arxiv vy'shhyx organiv Ukrainy ta upravlinnya Ukrainy, m. Ky'iv, F. 166 Dokumenty mizhvidomchyx ustanov, op. 18 Spr. 312. Zvity pedagogichnyx uchy'ly'shh na*

pochatok 1999–2000 navchal'nogo roku, F – 2-NK. – 56 ark. [Central state archive of Supreme bodies of Ukraine and administration of Ukraine, Kyiv, F. 166 Documents of the inter-Ministerial institutions, op. 18 SPR. 312. Records of the teacher training colleges at the beginning of the 1999–2000 academic year, f – 2-NK.]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЗЬМЕНКО Юлія Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти, доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних та технологічних дисциплін Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

Наукові інтереси: нарощення людського капіталу в Україні, історико-педагогічні аспекти розвитку та становлення національної системи освіти, трудова підготовка учнівської та студентської молоді на теренах України в історичній ретроспективі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUZMENKO Yulia Vasilievna – doctor of pedagogical Sciences, Professor, corresponding member of International Academy of Sciences of pedagogical education, docent of Department of theory and methodology of teaching natural-mathematical and technological disciplines and Communal higher educational establishment «Kherson Academy of continuing education» of Kherson regional Council.

Circle of scientific interests: human capital development in Ukraine, historical and pedagogical aspects of the development and establishment of a national system of education, labour training of student youth in Ukraine in historical retrospective.

Дата надходження рукопису 05. 09. 2017 р.